

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลกเป็นอย่างยิ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจทำนายว่าในปี พ.ศ.2543 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) จะเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในโลก (Mancini อ้างในชูลิทธิ์ ชูชาติ, 2537: 1) เป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่กว่าอุตสาหกรรมรถยนต์ อุตสาหกรรมเหล็กกล้า อุตสาหกรรมการเกษตร อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ.2536 มีแรงงานประมาณ 127,000,000 คน (1 ใน 15 ของแรงงานทั้งหมด) การศึกษาปี พ.ศ.2536 ทำนายว่าในปี พ.ศ.2548 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะขยายเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า (Lindberg and Hawkins อ้างในชูลิทธิ์ ชูชาติ, 2537: 12)

ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ตั้งแต่ พ.ศ.2503 ตลอดเวลา 3 ทศวรรษ ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างมาก ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกประเทศไทยได้เงินตราจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากการเพิ่มปริมาณของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งเริ่มต้นเพียงจำนวน 81,340 คน ในพ.ศ.2503 และได้เพิ่มจำนวนถึง 5,760,533 คน ในพ.ศ.2536 ถ้าพิจารณารายได้ใน พ.ศ.2503 มีรายได้จากนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเพียง 196 ล้านบาท และในปี พ.ศ.2536 มีรายได้จากนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเป็นเงิน 127,801 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2536: 64-65) ในด้านลบนั้นถ้าหากชาวบ้านขาดความเข้าใจในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวก็จะนำไปสู่ปัญหาของความขัดแย้งกัน เกิดการแข่งขันกันในการประกอบธุรกิจ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีก็จะถูกนำมาเผยแพร่สู่สาธารณชนด้วยเหตุผล เพื่อการค้ามากกว่าความเคารพ ความศรัทธา และในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถ้าไม่มีการกำหนดกฎระเบียบในการป้องกันการควบคุมก็จะทำให้ไม่มีการรักษาสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร ก่อให้เกิดการรบกวนสรรพสิ่งในผืนป่าและการนำทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าออกมาจากป่าได้เช่นกัน

2.1 นโยบายและหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีหลักการกว้าง ๆ คือ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางวัฒนธรรม และธรรมชาติ รวมทั้งท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย (สินธุ์ สโรบล, 2543: 2-8)

ปัจจุบันแนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกำลังได้รับความสนใจจากฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐมากยิ่งขึ้น ภาคเอกชน เช่น โรงแรม บริษัทนำเที่ยว ได้ตื่นตัวและตระหนักเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างระมัดระวังมากขึ้น สำหรับภาครัฐ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของประเทศโดยตรง ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในแนวคิดนี้มาตลอด ทั้งยังได้กำหนดหลักนโยบายหลักของ ททท. ซึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญด้านการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่มีทิศทางชัดเจน

การกำหนดนโยบายหลักของททท.เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมเนื้อหาและสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ปรากฏนโยบายที่ชัดเจน ดังต่อไปนี้

1. ขยายแหล่งท่องเที่ยวให้กระจายไปในท้องถิ่น เพื่อเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว ให้ถึงประชากรในทุกภูมิภาค
2. อนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้ด้วยดีที่สุด
3. ส่งเสริมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

แนวนโยบายและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่แสวงหาจากประสบการณ์ที่หลากหลาย สัมผัสวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคม โดยที่ตม้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้ โดยจะคำนึงถึงเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ พยายามที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืน ที่ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันและต้องชี้้นำความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2538-2539: 4)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือหลักการที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว ซึ่งต้องพิจารณาในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงต้องมีความระมัดระวังในการเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.: 5) ฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือแบบ

ประเพณีนิยมซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และเน้นการเสริมรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล, 2543: 10)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (Mass Tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ ก็สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน หรืออาจจะทำลายสิ่งแวดล้อมได้มากกว่านักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ หากปราศจากการจัดการที่ดีและมีได้เป็นไปตามทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวที่กำหนด

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการจัดการที่ดี มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่มีขอบเขตอย่างชัดเจน มีรายได้จากการท่องเที่ยว มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนในพื้นที่กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และที่สำคัญการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่มทุกระดับ และมีรายได้สูงได้เช่นกัน นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังให้ความสำคัญต่อการศึกษา และสร้างจิตสำนึกให้คนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวที่ดีต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสม ตลอดจนกระบวนการจัดกิจกรรมจะต้องก่อให้เกิดการพัฒนาที่ดี และมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เท่าทันต่อสถานการณ์สังคมได้อย่างสม่ำเสมอเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่เข้าไปสัมผัสธรรมชาติ เพื่อต้องการได้รับความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังหมายรวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จะต้องได้รับการรักษาไว้ หรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ทุนธรรมชาติอย่างมีชัยสดี และให้มีความมั่นคงยั่งยืน และในท้ายที่สุดจะต้องคืนทุนต่อสังคมในที่นี้หมายถึง การให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้ การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกระบวนการที่สมบูรณ์ที่พิจารณาทั้งในเรื่องทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อทุนทางเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.: 5-6)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและ

การท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนขึ้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย อ้างในสินธุ์ สโรบล, 2543: 3)

จากความหมายของการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว สามารถกำหนดลักษณะในการท่องเที่ยวได้ 3 ประการ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปรกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ ที่มีใจเป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้

จากการกำหนดลักษณะของการท่องเที่ยวแล้วยังต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ที่มีต่อกระบวนการจัดการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่มีต่อกระบวนการจัดการท่องเที่ยว
3. ต้องให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. เป็นสิ่งที่ยั่งยืนถึงความปรารถนาของประชาชนและท้องถิ่นในชุมชนของพื้นที่ท่องเที่ยววนั้น ๆ (ดู ชุมสาย, ม.ล. และฉวีพิน พรหมโยธี, 2527: 48-50)

จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนครอบคลุมกว้างไกล เพราะเป็นความหมายที่ต้องการประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการสงวนรักษา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงถือว่าเป็นแนวทางหรือวิถีทางหนึ่งที่พยายามจะก้าวไปสู่เป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการกระจายรายได้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งจำเป็นต้องประสานประโยชน์ระหว่างสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม และถือเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจที่สำคัญและจำเป็นต้องนำประเด็นในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมมาพิจารณา กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยให้สภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นดีขึ้นและต้องให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมช่วยในการกำหนดแนวทางการพัฒนา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.: 25) ในความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวที่เข้าไป

สัมพันธ์กับธรรมชาติซึ่งต้องให้ความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้มีความรู้เรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ความหมายยังรวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็น อยู่ของคนในท้องถิ่นและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นจะต้องได้รับการศึกษาไว้ (การท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.: 5-6) และความหมายยังครอบคลุมถึงกว้างไกลถึงการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ยั่งยืนเพราะเป็นการนิยามความความที่ต้องประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของ สังคมและการสงวนรักษาสถาปัตยกรรมให้ยาวนานที่สุด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2538-2539: 13)

2.3 ผลการศึกษางานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สุดในโลก แต่เป็นอุตสาหกรรมที่ ปร่าบางในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมฉะนั้นหากไม่มีการวางแผนการท่องเที่ยวอย่าง รอบคอบ อาจส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้ง่าย การได้รับประโยชน์ทางด้าน เศรษฐกิจอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอ ต้องคำนึงถึงความมั่นคงทางด้านสังคม และศิลปวัฒนธรรมด้วย ดังนั้นชุมชนที่อาศัยอยู่ในหรือใกล้บริเวณแหล่งท่องเที่ยวต้องตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะปัญหาเรื่องระบบการจัดการ ประชาชน ผู้มีส่วนร่วมกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยกันรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม แต่มิใช่รักษาไว้เพื่อการท่องเที่ยวอย่างเดียว เพราะวัฒนธรรม คือ มรดกของสังคม ไทยที่แสดงความเป็นชาติไทยและความภาคภูมิใจของลูกหลานไทย การท่องเที่ยวจึงจะสามารถได้ รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะได้รับการยอมรับจากมวลชน (ชูลิทธิ์ ชูชาติ, 2537: 17-18)

การท่องเที่ยวจะทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งจะมีความเข้มข้นมากหรือน้อยจะขึ้น อยู่กับการให้บริการ และการจัดดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเทศมีประสิทธิภาพและมี การวางแผนรัดกุมมากน้อยเพียงใด การให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียมประเพณี และเรื่องราวทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องย่อมอาจจะลดผลกระทบในทาง ลบลงไม่ได้ ถึงกระนั้นก็ตามการท่องเที่ยวแม้ว่าจะมีผลกระทบในทางลบบางประการเกิดขึ้น แต่ใน สภาพปัจจุบันกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของ ประชากรไปเสียแล้ว และจะเพิ่มความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ดังนั้นประเทศต่าง ๆ ทั้งที่พัฒนาแล้วและ กำลังพัฒนาจะพยายามหาทางส่งเสริมกิจการท่องเที่ยวภายในประเทศ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศของตนเพื่อหาทางเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ที่พึงได้รับ จากกิจกรรมท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น (วิชัย เทียนน้อย, 2538)

การรับวัฒนธรรมใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งในการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีความถูกต้องไม่ขัดต่อกฎหมายของศีลธรรม แบบแผนของวิถีประชาที่ดี อีกทั้งยังทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ที่สำคัญการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมมิได้เกิดจากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว เพราะสมัยที่ไม่มีการท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ถูกทำลายโดยวัฒนธรรมต่างชาติ เพราะเกิดจากองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ นโยบายและกลไกของรัฐ การพัฒนาการสื่อสาร การคมนาคม สื่อมวลชน การศึกษา และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกหลายประการ การท่องเที่ยวเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่เลื่อนไหลเข้าสู่หมู่บ้านได้ช้าและปริมาณน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับวิทยุ โทรทัศน์และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การเที่ยวจึงควรกระทำพร้อม ๆ กันมิฉะนั้นจุดหนึ่งจุดใดโดยเฉพาะ และควรเริ่มต้นจุดที่เป็นปัญหาสำคัญ (ชูลิทธิ ชูชาติ, 2537: 47)

การท่องเที่ยวของประเทศได้พัฒนามาตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อทหารอเมริกันได้เข้ามาตั้งฐานทัพ แล้วมีความต้องการที่จะเที่ยวหาความบันเทิง เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและความสนุกสนาน ในยุคนี้เองที่ทำให้สถานบริการต่าง ๆ ในประเทศไทยได้เติบโตมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้โบราณสถานต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย สำหรับภาคเหนือ หมู่บ้านชาวเขาเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญที่สุดที่นักท่องเที่ยวนำความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวที่ต้องบรรจุไว้ในกำหนดการและเส้นทางการท่องเที่ยว (Cohen อ้างในสถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 3) นอกจากนี้เทศกาลและศิลปวัฒนธรรมที่จัดแสดงและผลิตขึ้นมา ก็เป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 24-28) โดยที่ตลาดการท่องเที่ยว (นักท่องเที่ยว) จะมีรายการจัดกิจกรรมทัวร์แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ทัวร์เมือง ทักษนาจร ทัวร์ป่า และทัวร์พิเศษ กลุ่มทัวร์แต่ละกลุ่มจะใช้เวลาในการทัวร์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานที่และระยะทาง กลุ่มทัวร์เมืองจะใช้เวลาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ใกล้ตัวเมือง เช่น บ้านแม่วอดอยปุย จะใช้เวลาทัวร์ไม่เกิน 1 วัน กลุ่มทักษนาจร จะใช้เวลาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เส้นทางการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งจะเดินทางในเขตพื้นที่จังหวัดในภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เป็นต้น จะใช้ระยะเวลาในการท่องเที่ยวมากกว่า 1 วัน กลุ่มทัวร์ป่า เป็นกลุ่มที่ชื่นชอบในการแสวงหาที่ค่อนข้างจะทำหาย ชอบผจญภัยในผืนป่า และชอบเที่ยวชมหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ห่างไกล การทัวร์ป่าจะใช้เวลาไม่เกิน 3 วัน กลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มทัวร์ป่าพิเศษ กลุ่มนี้จะชอบเดินทางห่างไกลกว่ากลุ่มอื่น ๆ และจะพักค้างคืนในหมู่บ้านหลาย ๆ แห่ง ซึ่งจะใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 4-15 วัน (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 67-70)

จากการจัดกลุ่มทัวร์ประเภทต่างๆ จะสังเกตได้ว่ากลุ่มทัวร์เมืองและทัศนอาจร เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่อยู่ในวัยตั้งแต่กลางคนขึ้นไป ชอบเดินทางเป็นครอบครัว ต้องการความสะดวกสบายและความปลอดภัย การท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวแบบมาตรฐานสำหรับกลุ่มทัวร์ป่า และทัวร์ป่าพิเศษ เป็นนักท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่มของวัยรุ่น ชอบผจญภัย ไม่ต้องการความสะดวกสบาย ใช้จ่ายอย่างประหยัด ชอบเดินทางโดยลำพังหรือเป็นกลุ่มของตนเอง หากพิจารณาในแง่ของเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวแบบประเภทแรก คือ แบบทัวร์เมืองกับทัศนอาจรสามารถสนองความต้องการทางเศรษฐกิจมากกว่าการท่องเที่ยวแบบประเภทที่สอง คือ แบบทัวร์ป่ากับทัวร์พิเศษ เพราะนักท่องเที่ยวประเภทแรกมีความนิยมที่ต้องการจะใช้จ่าย เพื่อสนองความสะดวกสบายและความอยากได้สิ่งของที่ต้องการจะได้ ส่วนนักท่องเที่ยวประเภทที่สองเป็นกลุ่มที่ชอบผจญภัย ต้องการใช้จ่ายอย่างประหยัดจึงตอบสนองภาวะทางเศรษฐกิจได้น้อยกว่าประเภทแรก (Cohen อ้างในสถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 3)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นที่การศึกษาธรรมชาติ และวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยรูปแบบของการจัดกิจกรรมจะมีส่วนประกอบในเรื่องของการพักผ่อนหย่อนใจ การผจญภัย การทัศนศึกษาในแหล่งธรรมชาติ การท่องเที่ยวในแหล่งชุมชนการแสดงทางวัฒนธรรม และการเยี่ยมชมโบราณสถานต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมกิจกรรมน้อยกว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) โดยที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้ความสำคัญที่กว้างกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมีรูปแบบที่ประกอบไปด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกิจกรรมการท่องเที่ยวนันทนาการ การประชุมสัมมนา การประชุมทางธุรกิจ การบันเทิงและกีฬา รวมทั้งการท่องเที่ยวแหล่งบริการและบันเทิงต่างๆ โดยยึดหลักวิธีการจัดการว่าการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) และที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวที่ผิดศีลธรรม (แผนภูมิที่ 2) (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 5)

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่มทัศนอาจร นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเยี่ยมชมสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในการเดินทางจะเดินทางโดยเรือและแพ ในชุมชนจะมีกลุ่มนายทุนท้องถิ่นนำช้างมาให้นักท่องเที่ยวเช่าเพื่อการเยี่ยมชมหมู่บ้าน ลักษณะของการจัดทัวร์โดยนำช้างมาเป็นสื่อในการขายงานบริการนั้น ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชาวบ้านกับช้าง ชาวบ้านกล่าวว่า "เดี๋ยวนี้ต้องแบ่งหน่อไม้กับช้าง" หมายถึง แต่เดิมการเก็บหาอาหารในป่าสามารถทำได้ง่าย เพราะมีเหลือเฟือ ปัจจุบันช้างจำนวนมากต้องการใช้ป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ทำให้เกิดความขาดแคลน การหาหน่อไม้ที่มีมากแต่เดิม ปัจจุบันจึงกลายเป็นสิ่งที่

ลักษณะการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ คือการทัวร์ป่า หมู่บ้านที่ได้จัดกิจกรรมทัวร์ลักษณะนี้ ได้แก่ หมู่บ้านอีโก้สามแยก ตำบลศรีก้า อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย การเดินทางไปท่องเที่ยวในหมู่บ้านแห่งนี้จะใช้พาหนะโดยมีรถรับจ้างประจำทาง จากอำเภอแม่จัน-คอยแม่สะลอง จะผ่านบ้านอีโก้ สามแยก จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวได้เริ่มปี พ.ศ.2525 ซึ่งนักท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจในการทัวร์ป่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 เมื่อนักท่องเที่ยว ได้นิยมมาเที่ยวมากขึ้น บริษัทท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงได้เปิดเส้นทางท่องเที่ยวขึ้นหลายเส้นทาง ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน-เมษายน จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน เป็นจำนวนประมาณ 100-500 คน ความเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ จากการขายสินค้าหัตถกรรม แต่เนื่องจากชุมชนขาดกระบวนการในการจัดการจึงได้ก่อให้เกิด ปัญหาตามมา คือ ชาวบ้านเดินตามนักท่องเที่ยวเพื่อแย่งขายสินค้า และเด็กก็จะเดินตามนักท่องเที่ยว ชวนกันเพื่อขอเงินจากนักท่องเที่ยว สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นภาพที่ไม่สวยงามและได้สร้างความรำคาญ ให้กับนักท่องเที่ยว ปัญหาที่เกิดขึ้นองค์กรชุมชน ได้มีการจัดประชุมเพื่อหาแนวทางในการจัดการ และแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีการจัดตั้งแผงลอยให้กับชาวบ้านเพื่อนำสินค้าหัตถกรรมและสินค้า ประเภทต่าง ๆ มาจำหน่าย ในการจำหน่ายสินค้าจะต้องแบ่งให้กับกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 5 กรณี ของเด็กก็จะมีข้อห้าม ห้ามให้เด็กเดินตามนักท่องเที่ยวเพื่อขอเงินและสิ่งของ นอกจากชาวบ้านจะมี รายได้จากการจำหน่ายสินค้าแล้วยังมีรายได้จากการแสดง แต่รูปแบบการแสดงชาวบ้านได้ใช้วิธีการจำลองขึ้น เพราะว่าชาวบ้านบ้านอีโก้สามแยกนับถือศาสนาคริสต์ทำให้วัฒนธรรมประเพณีเดิม ถูกยกเลิกไป สำหรับรายการแสดงและรายได้คณะกรรมการก็ได้มีการกำหนดไว้ โดยการแสดงจะ แสดงตลอดทั้งวันและมีทุกวัน ซึ่งแต่ละรอบจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง อัตราค่าจ้างรอบละ 400 บาท รายรับที่ได้ก็จะมีการแบ่งให้นักแสดงคนละ 200 บาท ต่อวัน คณะกรรมการผู้ดูแลและผู้จัดการ คนละ 200 บาทต่อวันและหักเข้ากองทุนหมู่บ้านร้อยละ 5-10 ทั้งนี้อัตราค่าจ้างจะเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนของนักท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 16-17)

หมู่บ้านสันเจริญ เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามี่ยน (เข้า) ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ที่มีชื่อเสียงในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติภู สัน ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรโดยการกำหนดเขตพื้นที่ชัดเจน คือมีพื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่การเกษตรนอกจากนี้ยังมีการจัดการในเรื่องการป้องกันไฟป่า และเป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ได้แก่ น้ำตกออกภู ถ้ำผา หลวง น้ำตกภูสันและคอยภูสัน ประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชาวบ้านนั้น ยังขาดประสบการณ์ แต่ชาวบ้านค่อนข้างจะเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือเชิง นิเวศโดยง่าย เพราะชาวบ้านมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับวิถีชีวิตของชาวบ้านใน

ปัจจุบันที่ยังคงยึดมั่นในจารีตประเพณีอยู่ จึงแทบจะไม่ต้องปรับเปลี่ยนสิ่งใดเลยในการตอบสนองโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว อีกทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านมีความเข้มแข็งอยู่แล้ว (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 27-28)

บ้านห้วยห้วยก ตำบลแม่ชะเนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกจากธุรกิจท่องเที่ยวของเอกชนให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ หมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ป่าอนุรักษ์ของอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน เป็นป่าดิบที่อุดมสมบูรณ์มีขนาดกว้างกว่าแสนไร่ นอกจากนี้ยังมีชุมชนเผ่าตองเหลือง (มลาปรี) อาศัยอยู่ติดกับหมู่บ้านห้วยห้วยก ซึ่งเป็นจุดขายที่สำคัญของโปรแกรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทั้งหมดเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งซื้อทัวร์จากบริษัทท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน โปรแกรมทัวร์ส่วนใหญ่เป็นโปรแกรมในลักษณะพักค้างคืนในหมู่บ้านระยะเวลา 2 วัน 1 คืน โดยบริษัทท่องเที่ยวจะพานักท่องเที่ยวไปส่งที่บ้านปางเปย จากนั้นจะมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่เป็นชาวเผ่าบ้านห้วยห้วยก มารอรับพาเดินไปตามป่าถึงบ้านห้วยห้วยกแล้วค้างคืนในหมู่บ้าน วันรุ่งขึ้นจะพาเดินไปศึกษาธรรมชาติในเขตป่าอำเภอบ้านหลวง แล้วแวะพบชาวตองเหลือง จากนั้นเดินไปตามป่าในยังตำบลแม่ชะเนิง ซึ่งบริษัทท่องเที่ยวจะนำรถยนต์มารับอยู่แล้วเดินทางเขาในตัวจังหวัด ซึ่งในกรณีของบ้านห้วยห้วยกนี้ จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ก็สามารถวิเคราะห์ได้ว่าขาดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือ การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นปัจจัยเกื้อหนุน ให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนในกรณีบ้านห้วยห้วยกเน้นการใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอบ้านหลวง นอกจากนี้การท่องเที่ยวมิได้มีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ จึงไม่เกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงในชุมชน (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543: 30-31)

สรุปแล้วการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพพื้นที่เป็นสำคัญ โดยเฉพาะการคัดเลือกหมู่บ้านควรพิจารณาสภาพปัญหาและความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้ส่งเสริมและชาวบ้าน และประเด็นสำคัญสำหรับการท่องเที่ยว คือ ปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งคงต้องให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2543)